

PERÉNYI BALÁZS

Prospero, a szcenikus

■ SHAKESPEARE: A VIHAR ■

A vihar színre állításánál a színpadi varázslat megjelenítése szabja meg az előadás stílusát, azontúl kijelöli értelmezési keretét, vagyis szemlélteti, hogy Prospero csodáit pszichológiai, társadalmi-szociális, esetleg metafizikus-rituális realitásként értelmezi-e a társulat. Sőt a szerelme bűvölő és bűnöst önön gaztettével szembeesítő csoda ábrázolása színházi ars poeticává emelkedhet. Prospero grandiózus előadást rendez a drámában, ki-zökkenti az időt, leigázza a teret. Röpké négy óra alatt büntet és feloldoz elvetemült hatalomvágyót és köznapian gyarló lelket egyaránt.

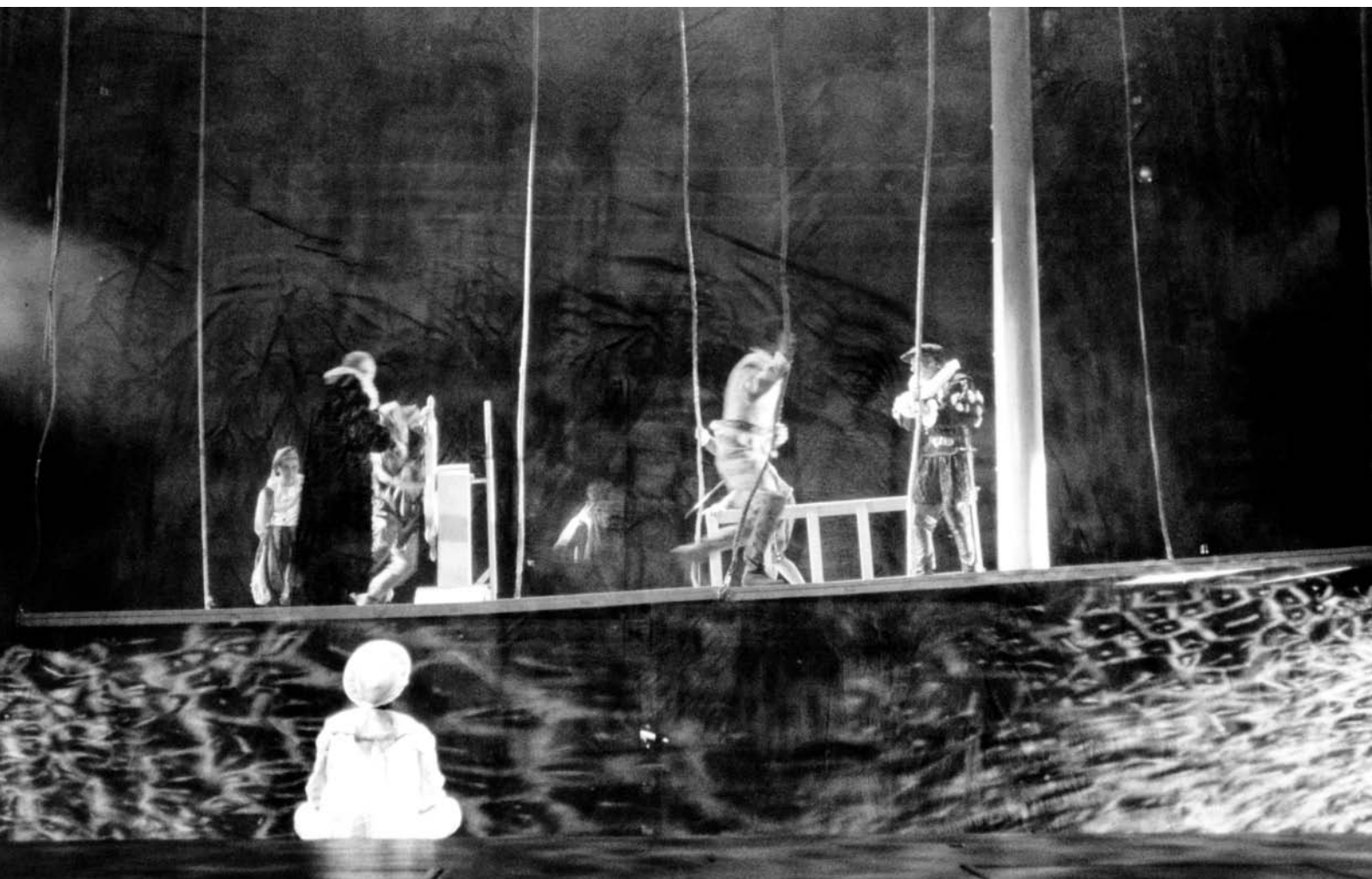
Prospero varázspálcája a Nemzetiben nem más, mint a számítógépes vezérlőpult, amely fényt, hangot és sülylesztő-rendszert irányít. A Schwajda György rendező (Prospero) támogatására felsorakozó szellemsereg nem más, mint intelligens (a program szerint fényét, irányát, színét változtató) lámpák sora, sok tíz színpadi panel, amely zajtalanul és sebesen emelkedik és sülyed; pazar díszletelemek, melyeket a zsinórpadlásról eresztenek alá, belógatott színes maskarák, valamint a világsztár komponista áradó szintetizátormuzsikája. A vihar jobb pillanataiban pazar kiállítású látványszínház, nemegyszer azonban pusztá szcenikai bemutató, amelynek legkevésbé fontos összetevője a színész.

Erről árulkodik, hogy sokszor alig látni, és épphogy vagy egyáltalán nem hallani a

szereplőket. Elvész az arcuk! Fontosabb az artisztikus világitás. A gobós (előtétlencsével foltosra változtatott) és színes fénysugarak, a sötétben esztétikusan sugárnyalábokat rajzoló pontfények nem a láthatóságot, hanem a szépséget szolgálják. Előfordul, hogy a színész a megvilágított területen kívülre lép, a színpadi senkiföldjére téved, és a sötétből szól partneréhez. A szöveg érthetőségét nemegyszer feláldozzák a bombasztikus muzsika kedvéért, vagy azért, mert a mágikus hangulatot, az intenzív érzelmi hatást lármás effektekkel (robbanások, szirénhangok, szélfúvás) akarják kicsikarni. Vangelis mester háttérzeneje legtöbbször nem más, mint agyonhangszerelt hangtapéta. Színelőadásnál – de filmknél is – fölösleges az olyan zene, ami csupán „aláfest”.

Leleplező az előadás indítása. A szélviharban hánykolódó hajótest a zsinórpadlásról ereszkedik alá vibráló lézerefényben, a kezdetben felismerhetetlen világos falap közepén landol, és a négyzet alakban megereszkező színpadon lapjára fordul. Ez a hajópadló, amelyre fellépnek a színészek. Dörög az ég, süvölt a szél. A kétségbeesett utasokat és legénységet azonban tetszetős túllfüggöny határolja el a nézőtől, amely mögött lefúrt lábú színészek társalognak, de hogy mit mondanak, nemigen érteni. Játékok, akcióik meglehetősen kényelmesek, különösen akkor, ha tudjuk, éppen az életükért küzdenek („rajta,

Hajótörés

Benedek Miklós (Prospero), Major Melinda (Miranda) és Stohl András (Ferdinand)

Koncz Zsuzsa felvételei

rajta frissen, parthoz ne csapódjunk”). Kétségtelenül nagyszabású a látvány, de messze van, ráadásul hang és túllfüggöny szigeteli el tőlünk. Nézünk, mint a moziban. Nem derül ki, hogy a Prospero támasztotta fürgeteg elsőpör rangot és hatalmat: „Nem hallják, hogy bőgnek a szelek: mit törődnek ezek a király nevével?”, nem jut el hozzánk, hogy király és udvaronc szerepétől megfosztva, meggyötört halandóként vergődik partra. A tobzódó látvány elfedi a színészi játékot, nem érhető a szituáció, még a szereplőket sem ismerjük meg, elsikkad a jelenet mélyebb értelme, vagyis a dráma nagy íve szempontjából fontos gondolat.

Pedig Schwajda György verbuvált társulatának művészi kvalitásai, a színészek személyiségének ereje elvben lehetővé tennék, hogy egy alakításokban-játékokban egyenletes, jelentékeny előadás szülessen. A közös munka azonban nem formált egységes társulatot, a színészek hozott anyagból dolgoznak, bevált megoldásaikat mozgósítva formálják elmosódó körvonalú figuráikat. Teszik mindezt meglehetősen kedvetlenül.

Benedek Miklós játékában felsejlik egy formátumos Prospero-alkatítás. Arisztokratikus lény, a szellem emberének idegenségérzetét, filozofikus kivülállását sugárzó, hideg aurája kiemeli a száműzött herceget környezetéből. Elhiszem neki, hogy képes uralkodni a természet erőin, ahogyan megzabolázta érzelmeit is. Csak egyszer tör ki féktelenül, amikor értesül Caliban lázadásáról, és megszakítja a szerelmeseknek rendezett varázsműsort. Kíméletlen kitérőre letaglózó. A néző szerencséje, hogy monológjait sötétbe boruló, elcsendesülő színpadon, csak rá irányuló világításban vagy a leeresztett vasfüggöny előtt mondhatja el: öt látjuk és halljuk! Benedek Miklós eszköztelen jelenléte méltóságot sugároz. Színpadi fogalmazása érvényes és nemes, hatásos ellenpontja a tobzódó zajoknak és tarka látványoknak.

Sajnálatos, hogy Prospero alkotótársa, Ariel, a légi szellem jelentéktelen figurává sikeredett. Holott ő bonyolítja Prospero elemeket és lelkeket felkavaró világjátékát: egyszerre asszisztens és ügyelő, színész és játékmester. Nagy-Kálózy Esztert fehér bohócjelmezbe bújtatják, kicsit Gilles-re, Watteau melankolikus bohócára emlékeztet. Nehezen magyarázható, miért kárhóztatja rendezője kaján és bohókás játékokra, balettes tipegésre, kellemkedő

mórikálásra, szinte pantomimes, fecsegő gesztusokra. A nagyszerű színésznőnek meglehetősen rosszul áll a mesejátékból idepottyan figura, amit alkata ellenére játsszani kénytelen. Értelmezhetetlen, miért lázad ez a Puckra hangolt Ariel, miért vágyik a szabadulásra, amikor annyira élvezzi gonoszkodó munkáját Prospero mellett. Az előadás nem hozza, de nem is cáfolja a tradicionális olvasatokat, amelyek szerint Ariel szerelmes, rajongó szellemi társ, lázadó stb. A légi szellem légüres térbe kerül. Jellemző az az akció-sor, ahogy a részeg matrózokat összeveszejtji: Trinculo (Mészáros István) mögé állva bábozik a „bolondos alakkal”, közbeszólásaiért („Hazudsz!”) a férfi kapja a pofonokat. Nagy-Kálózy Eszter és Mészáros István játéka kidolgozatlan: egyszer az éteri alak mozdítja a hajóst, máskor ő mozdul magától, ötletszerűen.

Vida Péter Calibanja az előadás legizgalmasabb, legerőteljesebb alakítása. A „vad és idéetlen sehonnai” hamisítatlan, nagy Shakespeare-szerep; szenvedélyes és ellentmondásos drámai hős, jambusokban szavaló véglény, gigászi indulatoktól fűtött neveltség alak. Vida Péterről sokszor kiderült, hogy mást is tud, mint herceg táncoskomikust adni szakmájában. Jelmeze konvencionális: elmaszkolt lápi embert mutat. Szerepformálásának külsőségei leegyszerűsítő értelmezésre sarkallhatnak: Caliban durva mozdulatú, nyers lelkű vadbarom. Vida Péter azonban bonyolultabb, nyugtalanítóbb jelenséget állít elénk. Habzó szájú vademberének heroikus erőfeszítésébe kerül a megszólalás, irtóztató energiával fojtja el megalázottságának kínját, de sejtethető, hogy fájdalommal elegy gyűlölete pusztító erőként tör majd elő. Állati ragaszkodása új gazdájához, a kisszerű Trinculohoz megrázó és viszolyogtató. Felkavaró, ahogyan a sehonnai matróz lábát nyalja hosszasan. Kétségbeesett, bárgyú szólama a szabadságról („Bán, bán, Caliban, / Új gazdát szerzett e galibán. / Szabadság, hejhó!”), amit világgá kiált a szörnyalak, olyan felzaklató, ellentmondásos színházi pillanattal ajándékoz meg, amihez hasonlót, sajnos, nem találunk a gyakran egyszólamú produkcióban.

Nem boldogul Major Melinda és Stohl András a naiv szerelmesekek hálátlan szerepével. Bohókásak és kedvesek, már-már a bugyutaságig. A fahordás-udvarlás jelenetben halkán eldurran jó néhány patron, amit a hasonló vicces, érzelmes helyzetekben eldurrantani

szokás. Például Ferdinand térdre veti magát Miranda előtt, ajkát csókra csücsöríti, de csak a levegőbe cuppant, mivel kedvese odébb suhant már.

Szimpla és érdektelen alakok a nápolyi és milánói udvaroncok. Kellemetlen nézni, mennyire szürke Bán János a Prosperót trónjától megfosztó ádáz öcs, Antonio szerepében. Csak azért ismerhetünk rá a kitűnő színészre, mert némely karakteres, egyéni mozdulatával igyekszik érdekesebbé tenni a kidolgozatlan alakítást. Cimboráját, Sebastian Balikó Tamás játssza magára hagyatva, mivelhogy világos és egyértelmű szituációit nem bontja ki a rendező. A nápolyi király, Ujlaky László nem más, mint egy fényűző jelmez, ami meg-megmozdul. Ha nem olvastam volna, eszembe sem jutna, hogy örökösét, egyetlen fiát gyászolja éppen, akiről azt hiszi, az imént fulladt a tengerbe. Iglódi István (Gonzalo) halvány paródiája a jólelkű, ám szoszátjár udvarmesternek.

Igaz, a szigetre sodródott néhai hatalmasok csoportja nem nyújt hálás, könnyen megragadható szerepeket. Talán segítene, ha a rendező karakteres csoportként jelenítené meg a társaságot, ha a viszonyokat markánsabban kirajzoló akciókkal segítené játékukat. Schwajda György inkább a variálódó szimbolikus terek sugallatára hagyatkozik. Késégtelen, hogy a színpadkép, a lépcsőzetesen emelkedő színpad, ami olyan, mint egy zikkurat, ahol csak kapaszkodva képes megállni az ember, vagy a körkörös magasba futó ösvény, amin trónbitorló és trónbitorlásra készülő férfiember tart a semmi felé, legtöbbször expresszív és jelentéses. Vitathatatlan, hogy megképződik a sziget, ahol „zavarok, szörnyek, kínok és csodák laknak...”. Viszont az óriás térben elvész a színész. Nem marad erő a figurateremtésre, a cselekmény kidolgozására.

Az elsődleges szcenika elfedi a szereplők belső útját, akik nem élhetik, mutathatják meg a bűnösök vagy gyengék megtisztító kálváriáját. Prospero nevelő célzatú, rémületos csodái lehetőséget adnak arra, hogy a színház felvonultassa a maga szcenikai arzenálját. A bizzar látomásos Alonsoékra gyakorolt hatása ellenben nem jeleníthető meg ezekkel a megoldásokkal, így erre nem is fordítanak gondot. Emblematis az az epizód, amikor Ariel fényűző jelmezben, hárpiaaként lebeg a magasban. A maszk mögé bújtatott színésznő hangja visszhangosítva rémiszti az alant, nekünk háttal álló bűnösöket, akik velünk együtt a látomás szemléltői, majd a jelenés távoztával gyorsan kimasíroznak. Mi történt a lelkükben? Nem fontos! Később forgóra állított bábfiguraként látjuk őket viszont. Úgy pörögnek körbe-körbe a bomlott elméjű, egymásra

acsarkodó, egymás torkának tört szegző férfiak, mint egy középkori haláltánc-harangjáték szoboralakjai. Szép és kifejező kép, a színészek leplezetlenül és maradéktalanul betöltik a szerepet, amit a rendező nekik szánt: megkapó látványelemek.

Pasztelesszínűre sikeredtek a részeg matrózok bohóctréfái, amelyek a nagyurak hatalmi harcát mutatnák görbe tükörben. Mészáros István (Trinculo) az egyik legmélyebb humorú komikus színészünk, ezúttal azonban megelégszik a faarcú bohóc igényesen kivitelezett sztereotípiájával. Főnöke, Stephano, a primátusát biztosító italoshordó részeges tulajdonosa szerepében Hollósi Frigyes totyakos, bárgyú prolit hoz. Humoráért hálás a nézőtér, arra azonban nincs módja, hogy megmutassa az „iszákos pincérlegény” sötétebb oldalát. A groteszk-tragikus jelenetsor, amelyben Caliban biztatására Prospero uralmára tör, és megrészegül a sosem remélt pozíciótól, csak „mókás”.

Schwajda György rendezése XXI. századi tündérajáték, technicizált maszkabál. Legadekvátabb ez az olvasat akkor, amikor a szöveg maga is „masque-ot” (teátrális mutatóványt) igényel, vagyis a fiatal jegyeseknek prezentált varázsjátékban. A rendezés visszanyúl egy korábbi előadás-hagyományhoz, és nem csak formájában (tündérajáték), de üzenetében is visszatér a dráma romantikus interpretációjához, amely a megbocsátás színművének, a kiengesztelődés költői látomásának láttatta Shakespeare utolsó remekét. Sajnos, ez az értelmezés nem bizonyul elég drámainak. A Nemzeti előadása tetszetős illusztrációja a shakespeare-i történetnek. Shakespeare-mese.

SHAKESPEARE: A VIHAR (Nemzeti Színház)

FORDITOTTA: Babits Mihály. **ZENE:** Vangelis. **KÖZREMŰKÖDIK:** Konstantinos Paliatsaras. **HANGMÉRŐK:** Vangelis Saitis. **ZENAI SZERKESZTŐ:** Frederick Rousseau. **DISZLET:** Mira János. **JELMEZ:** Debreczeni Ildikó. **ZENAI VEZETŐ:** Selmezy György. **RENDEZŐASSZISZTENS:** Bencze Zsuzsa. **RENDEZŐ:** Schwajda György.

SZEREPLŐK: Benedek Miklós, Major Melinda, Nagy-Kálózy Eszter, Vida Péter, Bán János, Ujlaky László, Balikó Tamás, Stohl András, Iglódi István, Mészáros István, Hollósi Frigyes, Pécz Ottó, Zelei Gábor, Torma Zsolt, Gara Krisztina, Halápi Zsanett, Kiss Levente, Köves Edina, Kroh Andrea, László Attila, Salik Zoltán, Tóth Roland, Urbán Zoltán, Urbán Viktória.

CSONT ANDRÁS

Az üresek

■ ARTHUR SCHNITZLER: TÁVOLI VIDÉK ■

Arthur Schnitzler (1862–1931) kora egyik legsikeresebb dráma- és prózaírójának számított. Bécsi szerző volt mindenekelőtt, imádott-gyűlölt városa típusait vitte színre, belőlük csinált regényalakokat. Végzetesen kora gyermeke és írója, többeknek ezért is tűnt úgy, hogy művészete elenyészik a korszakhatáron, vagyis nagyjából a második világháború utáni időszakban. Am – eléggé furcsa – mára megint egy kissé divatba jött, nem utolsósorban Stanley Kubrick Tágra zárt szemek című filmje hatására, mely Schnitzler Álomnovella című kisregényét dolgozza föl. Magyarországon most bemutatott darabja – tán okkal? – sosem tartozott a népszerűbbek közé. Recenzens két alkalommal (április 20. és május 1.) látta a Máté Gábor rendezte előadást.

Különös és népes társaság gyűlik össze a Hofreiter házaspár Bécs közeli, Badenben fekvő elegáns villájában. Itt van először is maga a házaspár, az elegáns-hűvös Genia (Szirtes Ági) és a sármos gyáros, Friedrich (Lukáts Andor). Itt vannak von Aignerék: a teniszdresszben feszítő Otto, a fiatal zászlós (Nagy Ervin) s hervadó anyja, Meinhold-Aigner asszony (Bodnár Erika), az ünneptelt színésznő. Itt pletykálgodik von Wahl asszony (Csákányi Eszter) bimbózó, csupa mozgás lányával, Ernával (Pelsőczy Réka), itt van Paul Kreidl úr (Kocsis Gergely), ez a félésikerült zsúrsátán, itt kedélytelenkedik a bankár Natter (Tóth Zoltán) szép feleségével (Söptei Andrea, illetve Fullajtár Andrea játssza). Aztán két lábón járó jelentéktelenségként feltűnik még Demeter Stanzides főhadnagy (Dévai Balázs), aki Hofreiterrel közös autóbalesetében nemrég törte el karját. Aztán a tetzesza moralista Mauer orvosdoktor (Lengyel Ferenc), a házaspár házibarátja, Erna rajongója, aki szomorúan gátlásoskodik a lány bimbózásának árnyékában. Pénzük mindannyiuknak akad – éppen elegendő. Ha akarnak, elutaznak a világ végére, ha akarnak, megrendelnek egy új skarlátvörös sportkocsit. Annyi pénzük van, hogy ha úgy akarják, nem csinálnak vele az égvilágon semmit. Aztán itt van... Ja igen, van még egy furcsa szobalány is, Kathi (Weber Kata). De elég! A néző (és e recenzió olvasója) már bizonyára kigúvadt szemmel